



◆ A Népszínház

A magyar színházművészet hatalmas fejlődésen ment keresztül a kiegyezés után, a 19. század utolsó évtizedeiben és a századfordulón. Sorra épültek a színházak a történelmi Magyarország nagyobb városaiban.

A főváros színházaival egyidőben (fontosabbak: Nemzeti Színház, Magyar Színház, Vígszínház, Opera, Madách Színház, Operett Színház) a vidéki városokban is megépültek a magyar színházak. Ezek mindmáig otthont adnak

a magyar színjátszásnak. Színház létesült Debrecenben, Kecskeméten, Győrött, Szegeden, Békéscsabán, Miskolcon, Egerben, Pécsen, Kaposváron, Zalaegerszegen, Veszprémben. A trianoni békeszerződés után elszakadt területeken jelentős a kolozsvári, marosvásárhelyi, nagyváradi, aradi, temesvári, kassai, ungvári, beregszászi, újvidéki, szabadkai színház. Ezekben ma is előadnak magyar nyelvű darabokat.

Romantikus színjátszás ► Az 1870-es években alakult ki a mai értelemben vett színházművészet. Ekkortól már fejlett színházi kultúra keretei között folyt a színjátszás az új, korszerű színházakban. A kiegyezés korszaka a nemzeti érzelmek fölerősítésének kedvezett. Ez még a **romantika** kora, mely nagy történelmi egyéniségeket és nagy szenvedélyeket vitt színre. Sikerrel játszották a magyar drámaírás korábban keletkezett remekeit, melyek a romantika jegyében születtek – pl. Katona József *Bánk bán* című drámáját, Vörösmarty Mihály mesejátékát, a *Csongor és Tündét* és Madách Imre *Az ember tragédiája* című drámakölteményét. E nagy műveket ettől az időtől fogva játsszák rendszeresen a hazai színházak.

Otthonra találtak a magyar színjátszásban a külföldi dráma magyarra fordított művei is, ókori görög drámák és újkori remekművek, köztük Szophoklész tragédiái (a századvég ünnepelt színésznője, Jászai Mari legnagyobb szerepei közé tartozott az *Elektra* címszerepe), Molière (molier) vígjátékai vagy Shakespeare (sékszpir) drámái.

Népszínművek és operettek ► A 19. század végén divatos lett a **népszínmű**. A „népiesen” beszélő, mulató, kedélyes vidéki figurák – faluroszák, mulató kurtanemesek és betyárok – bemondásai és „fülbemászó” női gyorsan meghódították a nagyközönséget. A népszínmű leghíresebb csillaga Blaha Lujza volt, akit szép hangjáért „a nemzet csalogánya” néven emlegettek. A század végén a népszínmű átadta helyét az **operett**nek, a beszélt szöveget zenekarral kísért dallal-táncsal változó, vidám és könnyű műfajnak.

Színházasunk a 20. század elején ►

A századforduló polgárosultabb közönsége önmagára, a városi emberre is szeretett volna ráismerni a színpadon. Ekkor terjedt el a **naturalista színházas**. (Natúra: természet.) A naturalizmus követői az emberi természet hívebb utáztatását hirdették. Új oldalról mutatták be az embert, de a naturalista drámában a testiség, a nyomor, a züllöttség és a bűn ecsetelgetése a legkiválóbb színészi játék ellenére sem hatott mindig „természetesnek”.

A magyar drámaírás kiemelkedő egyéniségekkel gyarapodott a századfordulón, az irodalom felvirágzása idején, a 20. század első évtizedeiben. Néhány kiemelkedő név e korból: Heltai Jenő, Molnár Ferenc, Herczeg Ferenc, Szomory Dezső, Szép Ernő, Füst Milán, Móricz Zsigmond. A **tragédia** és a **komédia** egyaránt virágzott. Ezek mellett megjelent egy harmadik műfaj: a **színmű**, mely egyesíti a két hagyományos drámai műfaj tulajdonságait. Ilyen Heltai darabja, *A néma levente* is.



◆ Herczeg Ferenc

Heltai Jenő

AZ ÍRÓ ► Heltai Jenő (1871–1957) költő, író és drámaíró. Humorérzékét mindhárom műnemben kamatoztatta. A századfordulón gyorsan fejlődő Budapest költője. A francia **szanzon** (városi mulatókban énekelt szórakoztató dal) hatására írt versei nagy népszerűséget hoztak számára. Ezek a versek egyszerre érzelmesek és csúfondárosak. Heltai a nagyvárosi nyelv művésze; a **mozi** az ő szóalkotása. Elbeszélései, színdarabjai és **kabarétréfái** derűs színekkel festik meg a pesti polgár életmódját, főleg a művészvilág jellegzetes, bohém figuráit. A **kabaré** szórakozóhelyeken vagy kis színházakban előadott humoros műsor, melyben a **konferanszié** (az előadást rövid elmélkedéssel kísérő humorista) összekötő szövegével tréfás jelenetek, szanzonok és **kuplék** (sikamlós dalok) váltakoztak.

Az író bejárta Európát, elbeszéléseinek egy része külföldön játszódik. Kiváló színházi ember: a húszas-harmincas években színházigazgató. Legnagyobb sikerét *A néma levente* című színdarabjával aratta (1936). Petőfi nyomán ő írta a *János vitéz* című daljáték szövegét és dalait (a darabot Kacsóh Pongrác zenésítette meg).



A néma levente



◆ Jelenet *A néma levente* című színdarabból
(Korniss Péter fotója)

Műfaj ► *A néma levente* **színmű**. A tragikus és komikus elemeket váltogató, szerencsésen végződő darab Mátyás király idejében játszódik. Az igazságos király személyéhez fűződő mondákhoz kapcsolódik.

A főhős Agárdi Péter, a híres „fekete sereg” hadnagya. Mátyás királyról és kedvelt katonáiról több mese és monda fennmaradt, de a néma levente története az írói képzelet műve. A színmű mesés történetet dolgoz fel, ezért **mesejátéknak** is nevezhetjük.

A drámai tájékoztató ► A drámák szövegét – így *A néma leventéét* is – rövid tájékoztató vezet be. Itt olvasható a **szereposztás**, mely fontossági sorrendben ismerteti a fő- és mellékszereplőket. Néhány sor tudatja az olvasóval, hogy mikor és hol játszódnak az események, s fogalmat ad a színpad berendezéséről.

A néma levente szereposztásából megtudjuk, hogy a főhős Agárdi Péter, Mátyás király hadnagya, a női főszereplő pedig Zilia, egy szép olasz özvegyasszony. Jelentős szerepe van Mátyás királynak és Beatrix királynőnek, Beppónak – Péter legényének –, valamint Zilia három társalkodónőjének. **A három felvonásból álló darab** másfél év leforgása alatt játszódik. Az első és a második felvonás eleje Olaszországba, Zilia házába vezet, a továbbiak a Mátyás serege által megszállt Ausztriában, Hainburg várában, Mátyás szállásán játszódnak.

A dráma cselekménye ► Zilia arról beszélget barátnőivel, hogy egy magyar lovag napok óta követi őt. Most is a ház előtt áll. Zilia már több kérésre kiköszörögött, kényesen őrzi jó hírét. Barátnői azonban szeretnék, ha feloldaná özvegyi fogadalmát. Titokban összejátszanak a levente furfangos szolgálójával, Beppóval, aki kalmárnak álcázva ékszereket kínál Ziliának. Beppo megvallja, hogy gazdája szeretne vele megismerkedni. Az úrnő először ki akarja dobni, de az ügyes szolga meglágyítja: hajlandó fogadni gazdája hódolatát. Agárdi Péter szerelmi vallomását kurtán elutasítja, de a lovag kitartó kérésére búcsúcsókot vált vele. Előbb azonban súlyos fogadalomra kötelezi: három éves némasági fogadalmat vesz tőle.

Egy évvel később minden változatlan Zilia házában. Az erényes özvegy barátnői zúgolódnak az unalom ellen, udvarlóra vágnak. Felbukkan Beppo, elmondja: gazdája, Mátyás vitéz hadnagya megnémult. A király tízezer aranyat kínál annak, aki szóra bírja, de már oly sokan próbálkoztak, hogy fejét veteti annak, aki hiábavalóan győtri katonáját kísérletével. Zilia jól tudja, mi az oka a lovag némaságának. Úgy gondolja, ő könnyen megszüntetheti Péter némaságát. Elhatározza, hogy útra kel Mátyás birodalmába.

Barátnőivel együtt eljut Hainburgba, Mátyás és Beatrix fogadja. A király figyelmezteti az özvegyet, hogy életével játszik, a királynő azonban igyekszik támogatni honfitársnőjét. Zilia találkozik Agárdi Péterrel, de tévedett, amikor azt hitte, könnyű dolga lesz. A vitéz kegyetlenül megleckézteti. Akkor sem szólal meg, amikor Zilia szerelmet ígér, és csókokat ad neki. A király börtönbe viteti Ziliát. Kedves katonájára, a „néma” leventére bízta sorsát. Ha nem megy érte a börtönbe, másnap reggel az asszony feje porba hull. A királyné meglátogatja cellájában az özvegyet. Ő is csalódott Ziliában, amiért orvosnak adta ki magát, de reménnyel kecsegteti: a néma vitéz talán megkegyelmez neki.

Hajnaltól megjelenik a börtönben Setét Lajos, a csuklyás bakó. Zilia nem tudja, hogy a hóhércsuklya mögött a „néma” levente rejtőzik, és elárulja: bár hazudott és vétkezett a lovag ellen, valójában ő is szerelmes Agárdi Péterbe. Reméli, hogy a vitéz érte jön, s irgalmas lesz hozzá. A „bakó” kísérői bekötik Zilia szemét, s úgy tesznek, mintha a vesztőhelyre kísérik. A börtönből kiérve Péter leveszi az asszony szeméről a kötést, s ő is leveti álarcát. Mivel meggyőződött róla, hogy Zilia szereti őt, s nem csupán a tízezer aranyért jött utána –, feleségül kéri. Zilia boldogan mond igent. Az esküvőt a királyi pár áldásával tartják meg.



◆ Részlet *A néma levente* színházi előadásából (Korniss Péter fotója)



KÉRDÉSEK, FELADATOK

1. Melyik elbeszélő költeményben találkoztál már a „levente” szóval? Kit neve-zünk így?
2. Miben hasonlít, és miben tér el *A néma levente* története a Mátyás királyról szóló meséktől és mondáktól?
3. Hány főhőse van a mesejátéknak? Ki a főhős – vagy kik azok – és miért?
4. A dráma cselekménye általában párbeszédnek során bontakozik ki.
– Hogyan módosul ez az általános szabály *A néma leventé*ben?
5. A színmű elején milyen akadályba ütközik Agárdi Péter, amikor szeretne meg-ismerkedni Ziliával?
6. Mi mozdtja ki szerepéből az úrnőt, amikor ellenáll a lovag közeledésének?
7. Szerinted képes lenne Agárdi Péter segítség nélkül az özvegy közelébe fér-közni?
– Ki segít neki és hogyan?
8. Ugyanez a kérdés Zilia oldaláról: az asszony képes lenne segítség nélkül szóra bírni Agárdi Pétert? Indokold meg válaszodat!
9. Egyenlő ellenfeleknek tartod Agárdi Pétert és Ziliát?
10. Melyiküket tartod kegyetlenebbnek a másiknál: Pétert vagy Ziliát?
11. Szerinted a színműben is rászolgál Mátyás király az „igazságos” jelzőre? Indo-kold meg válaszodat!
12. Milyen szerep jut a cselekményben Zilia barátnőinek?
13. Milyen eszközökkel fejezi ki magát a „néma” vitéz?

Összefoglaló kérdések

1. Mely időszakra tehető a magyar színházművészet kibontakozása?
2. Sorolj fel néhány színházat a fővárosban és vidéken!
3. Hol működik színház a te lakóhelyed közelében?
4. Nevez meg három drámát szerzőjükkal együtt a romantika korából!
5. Nevez meg néhány drámaíró a 19–20. század fordulóján!
6. Milyen műfajok tartoznak a dráma műnembe?
7. Melyik műfajba tartozik Heltai Jenő műve, *A néma levente*?
8. Általában mit ismertet a drámák szövege előtti tájékoztató?
9. Milyen formában pereg le a drámai esemény?
10. Milyen érdekes kifejezésmóddal találkozhatunk *A néma levente* egyes jelene-teiben?
11. A történelemnek vagy a mesének van nagyobb szerepe Heltai művében?
12. Keress más, találó címet Heltai színdarabjának!
13. Jártál-e már színházban? Milyen darabokat láttál, és milyen élményeket szereztél?



Irány a középiskola!

1. Olvasd el Mikszáth Kálmán *Vidéki alakok 3. A római* című művét! Milyen sorrendben töltötte be Mucsy Antal a felsorolt állásokat?

felügyelő a vámkompnál, főhadnagy a hadseregben, tűz- és jégkárbecslő egy biztosítótársaságnál, titkár egy grófnál, árvaszéki iktató

2. Írd tovább a zöldkalapos ember történetét!

3. Olvasd el Kosztolányi Dezső *Ozsonna* című novelláját!

a) Rendezd be az ebédlőt az olvasottak alapján!
Helyezd a bútorokra a megfelelő tárgyakat!

b) Rajzold le az ebédlőt bútoraival és tárgyaival!

4. Nevezd meg a fogalmakat, melyeket a következőképpen határozott meg Karinthy Frigyes!

a) Érettebb írók panaszainak kifejezési módja.

b) ... (vö. statisztikai tudományok „Éhenhaltak” rovata).

c) A gazdagabb író panaszainak tolmácsolására ügynököket, ún. színészeket fogad fel, akik hangosan elmondják a bajokat.

5. Melyik versben olvastad a következő sorokat? Nevezd meg a költőt is!

a) „Hova repül az ifjúság?”

b) „Egy perc: a Nyár meg sem hőkölt belé...”

c) „Itt hágy s vissza se tér majd gyönyörű korom.”

6. Milyen költői eszközök találhatók a következő idézetekben?

a) „a szél busan dúdolván jár...”

b) „Züm, züm: röpködtek végig az uton
Tréfás falevelek.”

c) „Oh, a szárnyas idő hirtelen elrepül...”

d) „Itt nemrég az öröm víg dala harsogott:
S most minden szomorú s kiholt.”

7. Írd le a füzetedbe a felsorolt szavak jelentését!

tusa, bíbor, nesztelen, csermely, nektár

8. a) Mi a jelentése a következő mondatoknak?

b) Melyik műből idéztünk?

- „*És tudja azt is, hogy ama Nagy némaságnak mi a balzsama...*”
- „*Szájad pecsétjét én most feltöröm.*”
- „*...vétettem nagyot.*”

9. Írj húsz mondatból álló fogalmazást az alábbi vázlat alapján a következő címmel:
Levente voltam Mátyás király udvarában!

- a) Mátyás király bemutatása
- b) Beatrix bemutatása
- c) A korabeli öltözködés leírása
- d) Események az udvarban
- e) A fekete sereg tagja vagyok

10. Írj két szöveget *Ősz a parkban* címmel!

Mindkét szöveg tizenöt-tizenöt mondatból álljon!

Az egyikből az derüljön ki, hogy szereted az őszt!

A másikban azt fogalmazd meg, hogy az ősz nem a kedvenc évszakod!



◆ A Nemzeti Színház ma